

Мартюк Аліна Сергіївна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри цивільного права
юридичного факультету Інституту управління та технологій
Державного університету інфраструктури та технологій,
м. Київ, Україна

ПРАВО НА ІНФОРМАЦІЮ ЯК ОСОБИСТЕ НЕМАЙНОВЕ ПРАВО ФІЗИЧНИХ ОСІБ

У статті досліджується правова природа та зміст права на інформацію як особистого немайнового права, а також його об'єкт і специфіка здійснення цього права. Надаються правові обґрунтування цивільно-правових способів реалізації права на інформацію в сучасному соціумі. Розглянуто законодавчі та наукові підходи до визначення категорії «інформація».

Ключові слова: особисті немайнові права, інформація, захист, право на особисті немайнові права, правові наслідки, шкода.

3

прийняттям і набранням чинності Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) значно розширюється сфера цивільно-правового регулювання та охорони суспільних відносин. Так, зокрема, до предмету цього правового регулювання й охорони відносять особисті немайнові й майнові відносини, засновані на юридичній рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності їх учасників (ст. 1 ЦК України).

Одним з особистих немайнових відносин, які входять до предмету цивільно-правового регулювання та охорони, є ті з них, що пов'язані з інформацією, яка визнається окремим об'єктом цивільних прав (ст. 200 ЦК України).

Специфічність цього об'єкту зумовлюється насамперед тим місцем, яке відводиться інформації серед інших особистих немайнових благ. Сучасні цивільні правовідносини стосовно інформації найбільш повно можна дослідити лише шляхом визначення їх змісту, який складають однойменне право на інформацію (ст. 302 ЦК України) і кореспондуючі цьому праву обов'язки.

Беззаперечно, що окремі питання стосовно правового регулювання та охорони інформації вже були предметом відповідних наукових досліджень. Зокрема, виділяються праці І.Л. Бачило [2], В.О. Копилова [3], М.М. Рассолова [4], А.Б. Агапова [5], О.В. Кохановської [6]. Однак у вказаних працях розглядалися здебільшого загальні питання правового регулювання відносин в інформаційній сфері, майже завжди поза увагою залишалось право фізичної особи на інформацію як особисте немайнове право, його цивільно-правова природа, зміст, особливості здійснення тощо.

© Мартюк А.С., 2018

Насамперед слід відмітити, що об'єктом указанного права є інформація. Під поняттям “інформація” законодавець визначає в ст. 200 Цивільного кодексу України документовані або публічно оголошені відомості про події та явища, що мали або мають місце в суспільстві, державі й навколишньому середовищі. Аналізуючи це визначення, потрібно виділити в ньому три основних аспекти:

- 1) інформацією є відомості про події і явища;
- 2) ці явища повинні були мати місце в минулому чи мати місце на сьогодні в суспільстві, державі та навколишньому середовищі;
- 3) інформація повинна бути документована чи публічно оголошена.

Однак навіть загальний аналіз цього визначення дозволяє висловити певні зауваження. Насамперед, інформація не може охоплюватись виключно відомостями про події та явища, оскільки є певні субстрати, які з філософської точки зору не відносяться до цих категорій. Так, наприклад,

інформація про особу, яка хоча й виокремлюється законодавцем як вид інформації, однак навряд чи є інформацією в розумінні її, як відомостей про події та явища.

По-друге, обмежуючи існування інформації лише минулим і сьогоденням, законодавець, на нашу думку, безпідставно виключає таке поняття, як футуристична інформація, до якої можна віднести, наприклад, інформацію прогностичного характеру, тобто різного виду планування, стратегічне моделювання, передбачення тощо.

Певний подив викликає й уведення сфери, в якій повинні відбуватись зазначені явища чи події, щоб бути визнаними інформацією. При цьому виникає питання: якщо відомості стосуються, наприклад, далекого космічного простору, яке важко назвати навколишнім середовищем, або ж, навпаки, стосуються внутрішнього світу людини, то невже ці відомості не є інформацією? Однозначно є. І тому таке штучне обмеження сфери існування інформації вважаємо недоцільним і надуманим.

По-третє, законодавець установлює два можливі види об'єктивації інформації, а саме шляхом її документування чи шляхом публічного оголошення. При цьому під поняттям "документованої інформації", вочевидь, слід розуміти два взаємопов'язаних аспекти, а саме конкретну інформацію, а також її матеріальний носій (літери, символи, знаки тощо), який нібито уречевлює цю інформацію. Однак документована інформація не є єдиним способом її фіксації. Окрім неї, законодавець надає можливість визнавати інформацією та надавати відповідного правового режиму також і відомостям, які не мають відповідного матеріального закріплення, але були публічно оголошені. При цьому законодавець не визначає форми такого публічного оголошення й мінімальної кількості осіб, серед яких цю інформацію слід оголосити. Вважаємо, що форма оголошення не має великого значення. Відомості можуть бути поширені усно, письмово, шляхом міміки й жестів тощо. Але для того, щоб відомості вважались такими, що поширені публічно, потрібно, щоб вони були повідомлені принаймні одній особі. Окрім цього, доволі дивним видається той факт, що законодавець альтернативно протиставляє два зазначені способи об'єктивації інформації. Річ у тім, що доволі часто документована інформація є одночасно й публічно оголошеною, наприклад, вивішена стінгазета, видана в ефір теле- чи радіопередача тощо. Тому видається, що такий антагонізм цих способів є не зовсім виправданим.

Також потрібно було б зауважити, що велике значення мають види інформації. Адже віднесення інформації до того чи іншого виду суттєвим чином впливає на її правовий режим. І тому законодавець у ст. 18 Закону України "Про інформацію" виділяє такі види інформації:

- *статистичну інформацію*, тобто офіційну документовану державну інформацію, яка дає кількісну характеристику масових явищ і процесів, що відбуваються в економічній, соціальній, культурній та інших сферах життя;

- *адміністративну інформацію (дані)*, тобто офіційні документовані дані, що дають кількісну характеристику явищ і процесів, які відбуваються в економічній, соціальній, культурній, інших сферах життя й збираються, використовуються, поширюються та зберігаються органами державної влади (за винятком органів державної статистики), органами місцевого самоврядування, юридичними особами відповідно до законодавства з метою виконання адміністративних обов'язків і завдань, що належать до їх компетенції;

- *масову інформацію*, тобто публічно поширювану друковану та аудіовізуальну інформацію;

- *інформацію про діяльність державних органів влади та органів місцевого й регіонального самоврядування*, тобто офіційно документовану інформацію, яка створюється в процесі поточної діяльності законодавчої, виконавчої й судової влади, органів місцевого й регіонального самоврядування;

- *правову інформацію*, тобто сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення й боротьбу з ними та їх профілактику тощо;

- *інформацію про особу*, тобто сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про особу, наприклад, відомості про національність, освіту, сімейний стан, релігійність, стан здоров'я, а також адресу, дату й місце народження;

- *інформацію довідково-енциклопедичного характеру*, тобто систематизовані, документовані або публічно оголошені відомості про суспільне, державне життя та навколишнє природне середовище;

- *соціологічну інформацію*, тобто документовані або публічно оголошені відомості про ставлення окремих громадян і соціальних груп до суспільних подій та явищ, процесів, фактів.

Окремо законодавець у ст. 1 Закону України “Про науково-технічну інформацію” виділяє також і *науково-технічну інформацію* як документовані або публічно оголошувані відомості про вітчизняні й зарубіжні досягнення науки, техніки й виробництва, одержані в ході науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої й громадської діяльності.

При цьому слід визнати, що такий видовий поділ, який пропонується нам законодавцем, є доволі умовним, оскільки в його змісті немає єдиного кваліфікаційного критерію. І тому, наприклад, інформація про особу одночасно може бути масовою інформацією або ж інформацією довідниково-енциклопедичного характеру. Тому, попри зазначену умовність, його існування спрощує на практиці віднесення певної інформації до того чи іншого виду й поширення на неї відповідного правового режиму.

Однак для аналізу права на інформацію як особистого немайнового права необхідно, окрім визначення об’єкту цього права, детально визначити його зміст, тобто сукупність тих повноважень, якими наділений носій вказаного права з метою його реалізації. При цьому потрібно відмітити, що законодавець визначає не лише пасивні повноваження, як-то вимагати від усіх і кожного не порушувати це право, а й наділяє носія цього права цілою низкою активних повноважень, до яких слід відносити можливість вільного збирання, використання, поширення й зберігання відомостей, необхідних їм для реалізації ними своїх прав, свобод і законних інтересів, здійснення завдань і функцій (ст. 9 Закону України “Про інформацію” та ст. 302 Цивільного кодексу України). Під поняттям «*збирання інформації*» слід розуміти надану законом можливість набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства України документованої або публічно оголошуваної інформації фізичними особами. Що стосується «*зберігання інформації*», то це повноваження включає в себе можливість забезпечення належного стану як інформації, так і її матеріальних носіїв. Повноваження «*використання інформації*» означає, що фізична особа може задовольняти свої інформаційні потреби будь-яким незабороненим чинним законодавством способом. Терміном «*поширення інформації*» законодавець визначає можливість фізичної особи розповсюджувати, обнародувати, реалізовувати у встановленому законом порядку документовану або публічно оголошувану інформацію.

Однак, аналізуючи активні повноваження фізичної особи щодо права на інформацію, слід зробити застереження, що на окремі види інформації поширюється інший правовий режим. Так, наприклад, забороняється збирання, зберігання, використання й поширення інформації про особисте життя фізичної особи без її згоди, крім випадків, визначених законом, і лише в інтересах національної безпеки, економічного добробуту та прав людини. Тобто особа має право, залежно від своїх інтересів і мети, давати чи не давати згоду на збирання, зберігання, використання й поширення свідчень про особу (освіта, сімейний стан, релігійність, стан здоров’я, дата і місце народження, майновий стан та інші персональні дані).

При цьому, як свідчить рішення Конституційного Суду України по справі Г.К. Устименка [7], особа самостійно визначає, які її персональні дані відносяться до сфери конфіденційної інформації, тобто до інформації з обмеженим доступом. Специфічність інформації про особу та її правового режиму на сьогодні не викликає сумнівів. Прикладом цього можуть слугувати, окрім зазначеного рішення Конституційного Суду України, також подані на розгляд до Верховної Ради України два законопроекти “Про захист персональних даних” і “Про інформацію персонального характеру”. Ще одним видом інформації, на яку поширюється спеціальний правовий режим, що суттєво обмежує вказані повноваження особи, є інформація, яка складає державну таємницю або є конфіденційною інформацією юридичної особи. Під поняттям “державна таємниця” слід розуміти вид таємної інформації, що охоплює відомості у сфері оборони, економіки, науки і техніки,

зовнішніх відносин, державної безпеки й охорони правопорядку, розголошення яких може завдати шкоди національній безпеці України та які визнані в порядку, встановленому чинним законодавством, державною таємницею й підлягають охороні державою (ст. 1 Закону України “Про державну таємницю”). Що стосується поняття “конфіденційна інформація юридичної особи”, то це поняття чітко законодавцем не визначається.

І тому загальне розуміння конфіденційності дає нам можливість визначити, що конфіденційною інформацією охоплюються відомості, які знаходяться у володінні, користуванні або розпорядженні окремих юридичних осіб і поширюються за їх бажанням відповідно до передбачених ними умов (ст. 30 Закону України “Про інформацію”). До неї, зокрема, слід відносити інформацію професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного й іншого характеру, одержану юридичною особою на власні кошти, або такою, яка є предметом її професійного, ділового, виробничого, банківського, комерційного та іншого інтересу й не порушує передбаченої законом таємниці.

Специфіка правового режиму інформації, що складає державну таємницю або є конфіденційною інформацією юридичної особи, полягає в тому, що ЦК України не допускає збирання цієї інформації. Навіть тоді, коли це інформація про особу (з якою вказана особа відповідно до ч. 3 ст. 32 Конституції України може вільно знайомитись), то в разі поширення на неї режиму державної таємниці, таке вільне ознайомлення не допускається. Але в окремих випадках, що прямо передбачені законом, така заборона на збирання інформації, що становить державну таємницю чи конфіденційну інформацію юридичних осіб, може бути знята. Наприклад, коли приховування цієї конфіденційної інформації являє загрозу життю й здоров’ю людей.

Певною заборonoю на ознайомлення з інформацією наділена також медична інформація, тобто свідчення про стан здоров’я людини, історію її хвороби, про мету запропонованих досліджень і лікувальних заходів, прогноз можливого розвитку захворювання, зокрема й про наявність ризику для життя й здоров’я. Ця інформація може бути обмежена в поширенні, коли вона може завдати шкоди здоров’ю пацієнта (ст. 39 Основ законодавства про охорону здоров’я). Право на інформацію, як і будь-яке інше право, повинно бути забезпечено відповідними гарантіями його реалізації, без чого воно не може бути юридично гарантованою можливістю. Аналізуючи чинне законодавство, слід відмітити, що до таких гарантій реалізації права на інформацію слід відносити:

- а) обов’язок органів державної влади, а також органів місцевого й регіонального самоврядування інформувати про свою діяльність і прийняті рішення;
- б) створення в державних органах спеціальних інформаційних служб або систем, що забезпечували б у встановленому порядку доступ до інформації;
- в) вільний доступ суб’єктів інформаційних відносин до статистичних даних, архівних, бібліотечних і музейних фондів; обмеження цього доступу зумовлюються лише специфікою цінностей та особливими умовами їх схоронності, що визначаються законодавством;
- г) створення механізму здійснення права на інформацію;
- д) здійснення державного контролю за додержанням законодавства про інформацію;
- є) встановлення відповідальності за порушення права на інформацію, наприклад, у ст. 49 Закону України “Про інформацію”.

Аналізуючи все наведене, слід дійти висновку, що право на інформацію є доволі широким поняттям. Зміст зазначеного права містить цілу низку передбачених законом можливостей, які, залежно від специфіки їх об’єкту, наділені відповідними обмеженнями в їх здійсненні. Ця стаття не ставила за мету висвітлити всі аспекти права на інформацію та інших видів інформаційних прав і обов’язків. У ній зроблена спроба дослідити правову природу й зміст права на інформацію як особистого немайнового права, а також його об’єкт і специфіку здійснення цього права. Поза увагою залишились питання визначення кореспондуючих вказаному праву обов’язків, а також і певних обов’язків, які властиві цьому праву, наприклад, обов’язок перевіряти достовірність поширюваної інформації. Однак ми переконані, що саме ці питання стануть перспективами подальших розвідок у розглянутому напрямку.

Література:

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. // ОВУ. - 2003. - № 11. - С. 61.
2. Бачило И.Л. О собственности на информацию // Труды ИзиСП. - 2007. - № 52.
3. Копылов В.А. Информационное право. - М.: Юрист, 2007.
4. Рассолов М.М. Информационное право. - М.: Юрист, 2009.
5. Агапов А.Б. Основы федерального информационного права России. - М., 2005.
6. Кохановська О.В. Правове регулювання у сфері інформаційних відносин. - К., 2001.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі щодо офіційного тлумачення статей 3, 23, 31, 47, 48 Закону України “Про інформацію” та статті 12 Закону України “Про прокуратуру” (справа К.Г. Устименка) // ОВУ. - 1997. - № 46. - С. 126.
8. Законопроект “Про інформацію персонального характеру” від 13.02.2003 р., поданий народним депутатом України О. Задорожним. - [Електронний ресурс]: [http:// www.telekritika.ua/](http://www.telekritika.ua/).
9. Закон України “Про захист персональних даних” від 01.06.2010 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
10. Закон України Про інформацію від 02.10.1992 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
11. Закон України Основи законодавства про охорону здоров'я від 19.11.1992 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
12. Закон України Про державну таємницю від 21.01.1994 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/>.
13. Закон України Про науково-технічну інформацію від 25.06.1993 р. - [Електронний ресурс]: <http://zakon.rada.gov.ua/>.